

В'ячеслав Станіславович Політанський

*Кафедра теорії держави і права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Відділ координації правових досліджень
Національна академія правових наук України
Харків, Україна*

НОВАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ СТОСОВНО СТАДІЙ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Анотація. *На основі дослідження та узагальнення масиву даних від провідних закордонних та вітчизняних науковців у статті розглядаються стадії розвитку електронного урядування в Україні та світі, здійснюється їхній загальнотеоретичний аналіз і пропонується авторський новаційно-правовий підхід з опрацювання даного питання. Встановлено, що електронне урядування (як і інші складні соціальні системи) характеризується складним процесом створення, впровадження та розвитку, який передбачає наявність певної послідовності стадій. Для реалізації кожної з цих стадій характерні: специфічна мета, сукупність критеріїв її досягнення, завдання, часові рамки та ресурси, що були задіяні; для усіх цих факторів спільними є кінцева мета системи та збереження її цілісності. Можна зробити висновок, що навіть поверховий огляд стадій розвитку електронного урядування говорить про те, що цьому питанню приділяється особлива увага – як в Україні, так і в інших країнах, – а тому перш за все необхідно усвідомлювати, що мова йде про інформатизацію органів державної влади: усіх її рівнів та усіх управлінських процесів.*

Ключові слова: електронне урядування, стадії, інформація, держава, інформаційно-комунікаційні технології, Інтернет.

Вячеслав Станиславович Политанский

*Кафедра теории государства и права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого
Отдел координации правовых исследований
Национальная академия правовых наук Украины
Харьков, Украина*

НОВАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ВЗГЛЯДЫ ОТНОСИТЕЛЬНО СТАДИЙ РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. *На основе исследования и обобщения массива данных от ведущих зарубежных и отечественных ученых, в статье рассматриваются стадии развития электронного управления в Украине и в мире, осуществляется их общетеоретический анализ и предлагается авторский новационно-правовой подход по работе над данным вопросом. Установлено, что электронное управление (как и другие сложные социальные системы) характеризуется сложным процессом создания, внедрения и развития, который предполагает наличие определенной последовательности стадий. Для реализации каждой из*

этих стадий характерны: специфическая цель, совокупность критериев ее достижения, задачи, временные рамки и ресурсы, которые были задействованы; все эти факторы объединены финальной целью системы и условием сохранения ее целостности. Можно сделать вывод, что даже поверхностный обзор стадий развития электронного управления говорит о том, что этому вопросу уделяется особое внимание – как в Украине, так и в других странах, – а потому прежде всего нужно понимать, что речь идет об информатизации органов государственной власти: всех ее уровней и всех управленческих процессов.

Ключевые слова: электронное управление, стадии, информация, государство, информационно-коммуникационные технологии, Интернет.

Viacheslav S. Politanskyi

*Department of Theory of State and Law
Yaroslav Mudryi National Law University
Department for Coordination of Legal Studies
National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Kharkiv, Ukraine*

INNOVATIVE LEGAL VIEWS REGARDING STAGES OF DEVELOPMENT OF E-GOVERNANCE

Abstract. *Based on the research and generalization of the array of data from leading foreign and domestic scientists, the article considers the stages of development of electronic governance in Ukraine and the world, performs their general theoretical analysis, and proposes an author's innovative legal views about this issue. It has been established that electronic governance (like other complex social systems) is characterized by a complex process of creation, implementation and development that presupposes a certain sequence of stages. Realization of each of these stages is characterized by: a specific goal, a total of criteria for achieving it, tasks, time frames and resources that have been involved; all these factors are combined by the final goal of the system and the maintenance of its integrity. It can be concluded that even a brief overview of the stages of development of e-governance indicates that this issue is given special attention, both in Ukraine and other countries, and therefore, above all, it is necessary to understand that it is a matter of informatization of state authorities: of all its levels and all administrative processes.*

Keywords: electronic governance, stages, information, state, information and communication technologies, Internet.

ВСТУП

Електронне урядування (як і інші складні соціальні системи) характеризується складним і безперервним процесом створення, впровадження та розвитку, який передбачає наявність певної послідовності стадій. У процесі реалізації кожної з цих стадій можна виділити ряд характерних особливостей, таких як специфічна мета, сукупність критеріїв її досягнення, завдання, часові рамки та ресурси, що були задіяні; для усіх цих факторів спільними є кінцева мета системи та збере-

ження її цілісності. Усвідомлюючи усю важливість і необхідність впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у державні процеси, потрібно звернути більшу увагу на стадії цього процесу: їхнє вдосконалення та оптимізацію. А тому можна вважати, що ті чи інші досягнення у сфері електронного урядування повинні визначатися новаційно-правовими поглядами на стадії його розвитку. Що стосується вітчизняної науки, то стадії розвитку електронного урядування не можна вважати достатньо розглянутими та вивченими, а багато дослідників не дійшли єдиної думки щодо стрижневих питань даної тематики.

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Недостатня наукова дослідженість стадій розвитку електронного урядування пояснюється складністю проведення їхнього загальнотеоретичного аналізу, що стосується як вітчизняної, так і міжнародної практики. Дослідженням окремих аспектів цього питання займалися такі вчені, як M. Castells, S. Madnick, V. Maugis, M. Siegel, E. W. Welch, З. А. Атаєв, В. М. Бабаєв, О. А. Баранов, А. В. Барановський, О. М. Бекетова, Н. Вінер, С. Л. Гнатюк, А. Голобуцький, В. П. Горбулін, Н. В. Грицяк, М. С. Демкова, С. В. Дзюба, Д. В. Дубов, А. В. Єфанов, І. Б. Жилиєв, О. В. Карпенко, Е. Л. Клепець, О. Ю. Кудрявцев, В. В. Марченко, Р. С. Мельник, А. М. Митко, Ю. Місніков, О. А. Ожеван, С. К. Полумієнко, Т. В. Попова, Г. Г. Почепцов, Є. А. Роговський, І. А. Рубан, А. І. Семенченко, Л. В. Сморгунов, Є. М. Стирін, С. А. Чукут та ін.

Метою статті є загальнотеоретичний аналіз стадій розвитку електронного урядування в Україні та світі, здійснений на основі дослідження та узагальнення масиву даних від провідних закордонних та вітчизняних науковців, а також пропозиція авторського новаційно-правового підходу з опрацювання даного питання.

2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У дослідженні застосовуються як загальнонаукові, так і спеціальні для правознавства методи та способи наукового пізнання, згідно зі сформульованими метою та завданнями. Це дозволило якнайретельніше проаналізувати усі питання, які мають відношення до стадій розвитку електронного урядування в Україні та світі.

Так, діалектичний метод дав змогу охарактеризувати різні форми сучасних концепцій електронного урядування, а також те, яким чином воно пов'язується та взаємодіє з іншими правовими явищами. Порівняльно-правовий метод використовувався для дослідження та порівняння іноземного досвіду та масиву напрацьованих даних провідних закордонних та вітчизняних науковців. Метод аналізу й синтезу допоміг встановити, що електронне урядування (як і інші складні соціальні системи) характеризується складним процесом створення, впровадження та розвитку, який передбачає наявність певної послідовності ста-

дій. Для реалізації кожної з цих стадій характерні: специфічна мета, сукупність критеріїв її досягнення, завдання, часові рамки та ресурси, що були задіяні; усі ці фактори об'єднані фінальною метою системи й умовою збереження її цілісності. Використовуючи метод тлумачення, стало можливим навести авторські новаційно-правові погляди на стадії розвитку електронного урядування. За допомогою системного методу було встановлено, що усі суттєві елементи електронного урядування відображені в стадіях його розвитку, що збільшує зацікавленість у його теоретичному осмисленні та дослідженні. Метод узагальнення засвідчив той факт, що навіть поверховий огляд стадій розвитку електронного урядування говорить про особливу увагу, яка приділяється цьому питанню – як в Україні, так і в інших країнах, – а тому перш за все необхідно усвідомлювати, що мова йде про інформатизацію органів державної влади: усіх її рівнів та усіх управлінських процесів.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Електронне урядування (як і інші складні соціальні системи) характеризується складним процесом створення, впровадження та розвитку, який передбачає наявність певної послідовності стадій. А тому досягнення в цій сфері повинні визначатися з огляду на їхні стадії та періодизацію.

Якщо розглядати міжнародний досвід, то дослідження стадій розвитку електронного урядування залежатиме від часових періодів, серед яких виділяються такі:

– Перший період – технічний, 50-ті рр. ХХ ст. Перші електронно-обчислювальні машини, технічні та мережеві засоби тощо.

– Другий період – програмний, 1950–1970 рр. З'являються і розвиваються системи програмного забезпечення, операційні системи, мови програмування.

– Третій період – інформаційний, постіндустріальний, період економіки знань, 1970–1990 рр. Робота зі структурами й базами даних, побудова автоматизованих систем обробки інформації.

– Четвертий період – інтенсивна інформатизація, 1990–2000 рр. Набирає обертів розвиток інформаційних процесів, інформаційні системи вдосконалюються та розширюють коло своїх користувачів.

– П'ятий період – поступальна інформатизація, 2000-ні рр. і до сьогодні. Поступове поширення інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя, впровадження та законодавче закріплення інновацій, уряди ті інші органи державної влади у своїй діяльності все активніше послуговуються інформаційно-комунікаційними технологіями та переходять до електронного урядування [1, с. 37].

Відповідно до провідних дослідників даної проблематики (М. С. Демкова, М. В. Фігель) впровадження електронного урядування проходить чотири окремі стадії, або етапи розвитку, як їх називають автори. На першому етапі від-

бувається використання мережі органами державної влади. В основному, вони розміщують інформацію про себе з метою підвищення зручності для громадян і ділових партнерів. Такі сайти передбачають односторонній зв'язок, на сьогоднішній день тисячі з них уже створені і успішно працюють. На другому етапі вони перетворюються на інструменти для двостороннього спілкування, і громадяни отримують можливість вказувати нову інформацію про себе. Третій етап характеризується тим, що всі сайти уможливають офіційний і вартісний обмін інформацією, який піддається кількісним вимірам. Продовжити термін дії ліцензії, оплатити штраф або зареєструватись на навчальні курси – перелік подібних послуг досить різноманітний. Останній, четвертий етап передбачає наявність порталу для інтеграції усього комплексу урядових послуг і забезпечення вільного доступу до них – виходячи не з дійсної структури департаментів і відомств, а враховуючи реальні потреби та функціональні аспекти [2, с. 95–96].

Цілковто вдале дослідження стадій розвитку електронного урядування належить також і українському вченому та науковцю О. Ю. Кудрявцеву. Він наголошує на даних Відділу державної економіки та управління ООН та Американської фундації державного управління, відповідно до яких першою стадією вважається та, на якій державні органи та установи впроваджують елементи своєї присутності у всесвітній мережі – *початок веб-присутності держави*. Вона характеризується тим, що різноманітні відомства на різних рівнях влади створюють офіційні сайти та інформаційні сторінки, щоб інформувати громадян про структуру та засади своєї діяльності.

Другою стадією є *поглиблена веб-присутність*. Користувачів забезпечують доступом до значно більшого масиву даних, які регулярно оновлюються та доповнюються. Перспектива отримати усі необхідні відомості, що стосуються діяльності безлічі державних органів, тепер уже не примарна, а цілком реальна. В цей період важливо контролювати якість тієї інформації, яка надається для загального доступу.

Третя стадія – *інтерактивна присутність*. Взаємодія громадян з державними установами поглиблюється та інтенсифікується. Принциповою є зміна ставлення громадянина до держави.

Четверта стадія – *активна взаємодія*. Її настання ознаменоване зміною ролей та можливостей: відтепер громадяни можуть не лише пасивно отримувати та оцінювати інформацію, надану державою, але й віртуально виступати суб'єктом економічних, соціальних та інших відносин. Отримувати різноманітні бланки, форми та інші документи в режимі онлайн, здійснювати господарсько-економічну діяльність – перелік переваг, як ми можемо спостерігати, значно доповнюється.

П'ята стадія – *повністю інтегрована веб-присутність*. Єдиний портал значно розширює можливості усіх сторін: державні органи реалізують усі послуги та зв'язки за допомогою одного ресурсу, а громадяни надзвичайно швидко отри-

мують важливі дані та виступають суб'єктами в системі публічного адміністрування.

Згідно з О. Ю. Кудрявцевим п'ята стадія закінчує формування системи електронного урядування. На думку дослідника, майбутня практика принесе нове розуміння механізмів і засад віртуальної урядової діяльності та спричинить подальший розвиток інформаційно-комунікаційних технологій [3, с. 21–25].

Також, базуючись на вивченні та узагальненні значного масиву наукових досліджень та літератури з цього питання, склалася така думка про загальновизнані стадії розвитку електронного урядування, а саме:

1. Кібернетичний офіс. Зміни знаходяться в початковій стадії, електронне урядування використовується, в основному, для надання електронних послуг. Найнижчий рівень розвитку, характерна орієнтація на внутрішню діяльність.

2. Бюрократична структура. Відбувається інтеграція різних міністерств, постає питання збереження таємниці та забезпечення безпеки. Компетенцією уряду залишається надання послуг. Дещо вищий рівень розвитку, але, як і раніше, зберігається орієнтація на внутрішню діяльність.

3. Сервісне агентство. Модель ускладнюється новими перевагами і можливостями, які отримують громадяни. Постають питання, як виокремити ці можливості та забезпечити кращу якість надання послуг. Хоча орієнтація зміщується в бік зовнішньої діяльності, це все ще відносно низький рівень розвитку електронного управління.

4. Повністю електронне урядування [4, с. 465–466].

Стосовно стадій розвитку електронного урядування в Україні, то їм також притаманні певні особливості. Впровадження електронного урядування в Україні характеризується складним та безперервним процесом, який передбачає наявність певної послідовності стадій. Для реалізації кожної з цих стадій характерні: специфічна мета, сукупність критеріїв її досягнення, завдання, часові рамки та ресурси, що були задіяні.

Постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 208 передбачено:

- створення та інтеграцію електронних інформаційних систем і ресурсів в Єдиний веб-портал органів виконавчої влади та надання інформаційних та інших послуг через електронну інформаційну систему «Електронний Уряд»;
- створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»;
- забезпечення дотримання вимог щодо захисту інформації, доступної через Єдиний веб-портал органів виконавчої влади та інтегровані в нього веб-сайти, електронні інформаційні системи і ресурси органів виконавчої влади;
- розробка та затвердження переліку і порядку надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» тощо [5].

Виконання цього акта фактично означало реалізацію першої з чотирьох стадій впровадження в Україні технології електронного урядування. Зміст сукупності заходів першої стадії складають такі документи, як: постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2009 р. № 737 «Про заходи щодо упорядкування державних, у тому числі адміністративних послуг» [6], яка затвердила Тимчасовий порядок надання державних, у тому числі адміністративних послуг; постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. № 486 [7], якою утворено Комісію з питань удосконалення порядку надання державних та адміністративних послуг; розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 682-р [8], яким схвалено Концепцію проекту Закону України «Про адміністративні послуги»; указ Президента України від 03.07.2009 р. № 508 «Про заходи із забезпечення додержання прав фізичних та юридичних осіб щодо одержання адміністративних (державних) послуг» [9].

Друга стадія (розвиток послуг електронного урядування) спрямована на розвиток різноманітних послуг у всіх сферах суспільного життя, організацію та функціонування державних установ, а також на забезпечення тотальної перебудови усіх адміністративних процесів [10].

Третя стадія – спілкування держави з громадянами зміщується в бік двосторонньої взаємодії. Тут передбачається, що органи державної влади у своїй діяльності будуть впроваджувати та тиражувати типові відомчі технологічні рішення, створювати об'єднані портали для міністерств, різноманітних відомств і служб. Усі види транзакцій більше не потребують безпосереднього звертання до певної установи, їхня реалізація відбувається через вищезгадані портали.

На четвертій стадії відбувається трансформація діяльності державних органів та побудова інформаційного суспільства. Тут передбачено створення порталу, що інтегрує весь комплекс державних послуг і забезпечить доступ до них. Характерна ознака – зміни здійснюються з урахуванням реальних потреб і функціональних аспектів, а не з огляду на дійсну структуру владних установ [11, с. 36–39].

В розпорядженні Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» наводиться три стадії його розвитку: I – 2011–2012 рр., II – 2013–2014 рр., III – 2014–2015 рр. Перша стадія включає:

- розроблення необхідної нормативно-правової та нормативно-технічної бази, зокрема щодо надання адміністративних послуг в електронній формі, а також єдиних стандартів, протоколів і регламентів взаємодії суб'єктів електронного урядування, їх гармонізацію з міжнародними стандартами;
- забезпечення функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади всіх рівнів на основі єдиних стандартів;
- створення єдиної загальнодержавної системи електронного документообігу;

- створення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів та веб-сайтів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на усіх рівнях;
- забезпечення надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування послуг в електронній формі громадянам і суб'єктам господарювання з використанням Інтернету, зокрема реєстрація суб'єктів господарювання, подання звітності;
- створення єдиної інформаційної системи, що містить реєстр адміністративних послуг, які надаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, та інформацію про умови їх отримання;
- створення Єдиного веб-порталу адміністративних послуг;
- створення спеціальних центрів (пунктів) надання послуг, центрів обслуговування населення (кол-центрів);
- створення умов для участі громадян, їх об'єднань і суб'єктів господарювання у процесі підготовки державних рішень;
- створення спеціального веб-порталу з метою забезпечення прозорості використання державних фінансів;
- забезпечення розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку.

На другій стадії планується:

- організація надання послуг в електронній формі в усіх сферах суспільного життя;
- проведення повномасштабного реінжинірингу адміністративних процесів в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;
- створення сприятливих умов для залучення громадських організацій до управління державними справами;
- освоєння технологій інтерактивної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадянами і суб'єктами господарювання;
- впровадження в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування типових організаційно-технологічних рішень у сфері електронного урядування;
- забезпечення передачі електронних документів у державні архіви, музеї, бібліотеки, їх довгострокове зберігання, підтримка в актуалізованому стані та надання доступу до них.

На третій стадії передбачається створити:

- об'єднані веб-портали органів виконавчої влади, призначені для проведення відповідних трансакцій;
- єдину інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- єдиний веб-портал електронного урядування як єдине місце доступу до всіх видів електронних послуг для громадян та суб'єктів господарювання з урахуванням потреб громадян і функціональних аспектів;
- національний депозитарій електронних інформаційних ресурсів [12].

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» взагалі не закріплює будь-які стадії розвитку електронного урядування. Воно зазначає тільки загальні положення, наприклад, що реалізація Концепції передбачена на період до 2020 р. та покликана підтримати координацію та співпрацю органів державної влади та органів місцевого самоврядування для досягнення необхідного рівня ефективності та результативності розвитку електронного урядування, просування ідеї реформування державного управління та децентралізації на базі широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в усій країні, а також сприяти реалізації першочергових пріоритетів, визначених Стратегією сталого розвитку «Україна-2020» [13].

А тому, хоча варіанти визначення стадій розвитку електронного урядування в Україні та світі є, безсумнівно, цілком правильними, все ж убачається доцільним викласти їх у дещо видозміненій формі.

Стрижневим положенням першої стадії розвитку електронного урядування є дослідження іноземного досвіду тих країн, що є піонерами у його впровадженні, а саме аналіз усіх дій та процесів, до яких вони вдавалися. Як приклад можна згадати США, які є безперечним лідером у процедурному підході до фіксації змін у житті суспільства (тому й не дивно, що саме ця країна стала однією з перших, хто зайнявся розробкою систем електронного урядування) [14].

Серед європейських країн варто відзначити Велику Британію, яка ще з 2000 р. реалізовує програму «E-citizen, e-business, e-government» («Електронний громадянин, електронний бізнес, електронний уряд»). Це одна зі складових частин проекту «Стратегічної структури для обслуговування суспільства в інформаційному столітті», який має на меті розвиток і використання всіх електронних видів державних послуг, що надаються через Інтернет, мобільний зв'язок, цифрове телебачення, центри обслуговування викликів. Програма надає громадянам досить широкий спектр послуг в режимі онлайн: отримання довідок і документів, подання скарг і заяв, заповнення податкових декларацій, відповіді на різноманітні запити [15, с. 267–269].

Другою стадією є оцінка реальних можливостей для розвитку електронного урядування та визначення його необхідності в кожній окремій країні. Для адекватної оцінки необхідно враховувати індивідуальні аспекти, а саме – ті проблемні питання, які становлять основу для успішного розвитку електронного урядування. Може здаватися, що необхідність створення електронного урядування не викликає жодних сумнівів у своїй першочерговості, але не варто забувати, що на сьогодні все ще існує ряд країн, які не проминули первинних етапів свого розвитку. В таких випадках буде доцільним відкласти це питання на менш скрутні часи.

І тільки на третій стадії варто зайнятися вже безпосередньо створенням веб-ресурсів для урядових організацій з інформацією про їхні цілі та завдання. Це

період інтенсивного становлення, розробки та впровадження основних компонентів електронного урядування.

Четверта стадія полягає у створенні таких умов, за яких користуватись усіма перевагами електронного урядування є можливим у будь-який момент та у будь-якому місці, а доступ до них є вільним, безперешкодним та захищеним. До них належать:

- розробка загальнодержавної концепції електронного урядування;
- планування бюджету, в якому закладені усі витрати, необхідні для успішного впровадження електронного урядування;
- створення наукових шкіл, потужних підприємств у галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розгалуженої інформаційно-технологічної інфраструктури;
- розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах соціально-економічного життя та державних органах;
- формування системи державних послуг для громадян, бізнесу та державних службовців;
- створення єдиних класифікаторів, довідників та схем даних;
- визначення пріоритетів, за якими слід переводити державні послуги в електронний вигляд;
- формування інфраструктури, яка забезпечить різні органи державної влади взаємодією між собою, а також із організаціями та громадянами в питаннях надання державних послуг;
- встановлення процедури збору та обробки інформації, необхідної для визначення та контролю цільових показників результативності діяльності органів державної влади: створення єдиної системи планування і моніторингу ефективності реалізації державних програм і проєктів, а також доступ до цієї інформації громадян та формування єдиної нормативно-правової й нормативно-технічної бази, у тому числі єдиних стандартів, протоколів та регламентів взаємодії суб'єктів електронного урядування, законодавчим визначенням електронних державних послуг тощо.

Так, на прикладі України, нормативно-правова база повинна ґрунтуватися на таких нормативно-правових джерелах, як: Конституція України, Стратегія розвитку інформаційного суспільства, Середньострокова програма розвитку інформаційного суспільства, Короткострокова програма розвитку інформаційного суспільства, Державний бюджет України, Основні засади (концепція) розвитку інформаційного суспільства, Національна стратегія сталого розвитку України, Закон «Про персональні дані», Закон «Про електронну торгівлю», Закон «Про адміністративні послуги» та ін.

Мета п'ятої стадії – забезпечити комп'ютерну та інформаційну грамотність населення, насамперед через створення інформаційно-орієнтованої системи освіти. Формування всебічно розвиненої особистості є одним із найактуальні-

ших завдань сьогодення, досягненню якого значно сприяє використання в освіті новітніх комунікаційних технологій. Суть такого навчання полягає у формуванні баз даних з вільним доступом і зі структурованими професійними знаннями з певних предметних областей. Активному запровадженню новітніх інформаційних технологій в усі сфери суспільного життя перешкоджає саме низький рівень комп'ютерної грамотності населення, тоді як підвищення рівня його доступу до комп'ютерного обладнання та Інтернету, достатня компетентність у сфері інформаційно-комунікаційних технологій і поінформованість стосовно електронних послуг сприятимуть збільшенню попиту на користування електронними сервісами.

Шоста стадія полягає у створенні перших елементів інтерактивності – організації такої системи, при якій мета досягається інформаційним обміном елементами цієї системи. Це означає, що установи надають інформацію про свою діяльність, а веб-сторінки органів влади стають інструментами для двостороннього спілкування. Це надає змогу громадянам повідомляти актуальну інформацію (про зміну адреси, наприклад) без безпосереднього звертання, телефонного дзвінка чи повідомлення у відповідні структури.

Сьомою стадією є запровадження повноцінної інтерактивності, тобто можливості здійснювати операції (сервіси) в режимі онлайн. Тут має значення вже не саме інформування, а обслуговування, і підтримка такого сервісу відбувається не тільки для центральних органів влади, але й для міських та районних її осередків. Як приклад можна навести інтернет-портал iGov.org.ua, який створила команда українських ІТ-волонтерів спільно з громадською організацією ICT Competence Center. Завдяки цьому ресурсу українці зможуть отримувати державні послуги в електронному форматі без особистої взаємодії з відповідними службами.

Восьма стадія передбачає формування об'єднаних порталів різних відомств і служб, що були створені на третій стадії у вигляді веб-ресурсів.

Дев'ята стадія полягає у створенні на основі попередньої об'єднаних порталів, але вже не обмежених територіальними кордонами певної країни, а таких, що діють у масштабах певних союзів, об'єднань чи навіть континентів.

І, нарешті, десята стадія розвитку електронного урядування. Вона полягає у створенні повноцінної електронної системи державного управління на основі єдиних стандартів як єдиної точки доступу, де найвищим ступенем розвитку електронної демократії є запровадження електронної системи волевиявлення та можливості надання різноманітних послуг. У такому випадку уся інфраструктура електронного урядування потребуватиме особливої безпеки, яка досягається розповсюдженням і суцільним використанням таких технологій, як електронні підписи і сертифікати, а також смарт-карти.

В цілому, на завершальній стадії розвитку електронного урядування найбільш чітко має проявлятися його зв'язок з електронною демократією, віртуаль-

ною державою, сталим інформаційним суспільством, таким, яким його бачив іспанський соціолог М. Кастельс [16, с. 193–197].

Здійснення та дотримання стадій розвитку електронного урядування приведе до докорінного переосмислення ролі та структури державних органів. Громадяни опиняться за кермом, а послуги та інформація для населення будуть надаватися відповідно до їх потреб та вимог. Люди зможуть персоніфікувати доступ до порталів державних служб, а також користуватися послугами не тільки держави, але й комерційних веб-сайтів і громадських порталів. Це сприятиме становленню інформаційного суспільства і таких моделей урядування, де громадяни ширше залучатимуться до процесу прийняття рішень [1, с. 97–99].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищезазначене і ґрунтуючись на власному баченні стадій розвитку електронного урядування, можна зробити такі висновки. Так, у світових масштабах дослідження стадій розвитку електронного урядування було розпочато ще у 1950-ті рр. та продовжується й до сьогодні. В Україні виконання постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний Уряд”» від 24.02.2003 р. № 208 фактично означало реалізацію першої з чотирьох стадій впровадження технології електронного урядування. Але не дивлячись на безсумнівно правильний напрям визначення стадій розвитку електронного урядування, все ж убачається доцільним викласти їх у дещо видозміненій формі та розробити щодо них новаційно-правові погляди, які дозволять переосмислити ролі і структури електронного урядування. Оскільки саме стадії розвитку відображають всі основоположні, поетапні та найголовніші елементи електронного урядування й підвищують інтерес до його теоретичного осмислення та дослідження.

Отже, можна сказати, що навіть поверховий огляд стадій розвитку електронного урядування говорить про особливу увагу, що приділяється даній проблематиці – як в Україні, так і в інших країнах. Останнім часом в Україні представниками влади досить часто ведуться дискусії стосовно впровадження електронного урядування, але, на жаль, найчастіше створення такої системи зупиняється на першій стадії. А тому перш за все необхідно усвідомлювати, що мова йде про інформатизацію органів державної влади: усіх її рівнів та усіх управлінських процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Марченко В. В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: адміністративно-правові засади : монографія / В. В. Марченко. – Харків : Панов, 2016. – 444 с.
- [2] Доступ до інформації та електронне урядування / [упоряд.: М. С. Демкова, М. В. Фігель]. – Київ : Факт, 2004. – 336 с.
- [3] Кудрявцев О. Ю. Електронне урядування у сучасному політико-адміністративному просторі : монографія / О. Ю. Кудрявцев. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 184 с.

- [4] Загальне адміністративне право : підручник / [авт. кол.: І. С. Гриценко, Р. С. Мельник, А. А. Пухтецька та ін.] ; за заг. ред. І. С. Гриценка. – Київ : Юрінком Інтер, 2015. – 568 с.
- [5] Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 24.02.2003 № 208. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/208-2003-%D0%BF>.
- [6] Про заходи щодо упорядкування державних, у тому числі адміністративних послуг [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 17.07.2009 № 737. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/737-2009-п>.
- [7] Про утворення Комісії з питань удосконалення порядку надання державних та адміністративних послуг [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 20.05.2009 № 486. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/486-2009-п>.
- [8] Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про адміністративні послуги» [Електронний ресурс] : Розпорядження Каб. Міністрів України від 17.06.2009 № 682-р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/682-2009-р>.
- [9] Про заходи із забезпечення додержання прав фізичних та юридичних осіб щодо одержання адміністративних (державних) послуг [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 03.07.2009 № 508. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/508/2009>.
- [10] Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [Електронний ресурс] : Розпорядження Каб. Міністрів України від 15.08.2007 № 653-р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/653-2007-р>.
- [11] Проект навчального посібника «Концептуальні засади розвитку електронного урядування в Україні» [Електронний ресурс] / [авт. кол.: О. А. Баранов, М. С. Демкова, С. В. Дзюба та ін.] ; за ред. А. І. Семенченко. – 2009. – 82 с. – Режим доступу: <http://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Kontseptualni-zasadi-rozvitku-elektronno-go-uryaduvannya-v-Ukrayini.pdf>.
- [12] Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Каб. Міністрів України від 13.12.2010 № 2250-р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-р>.
- [13] Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Каб. Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287124>.
- [14] E-GOV у світі. Світовий досвід е-урядування [Електронний ресурс] / Національний центр електронного урядування. – Режим доступу: http://nc.gov.ua/menu/e_gov/.
- [15] Роговский Е. А. США: информационное общество (экономика и политика) / Е. А. Роговский. – Москва : Международные отношения, 2008. – 408 с.
- [16] Castells M. The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture / M. Castells. – Cambridge : Oxford, 1996. – 785 с.

REFERENCES

- [1] Marchenko, V. V. (2016). *E-government in executive bodies: Administrative and legal principles*. Kharkiv: Panov.

- [2] Demkova, M. S., & Fihel, M. V. (2004). *Access to information and e-government*. Kyiv: Fact.
- [3] Kudriavtsev, O. Yu. (2016). *E-governance in modern political and administrative space*. Kharkiv: KhNUMG named after O. M. Beketov.
- [4] Hrytsenko, I. S., Melnyk, R. S., Pukhtetska, A. A. et al. (2015). *General administrative law*. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [5] The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2003). *On measures to create an electronic information system "Electronic Government"*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/208-2003-%D0%BF>
- [6] The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2009). *On measures to streamline public services, including administrative services*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/737-2009-п>
- [7] The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2009). *About the creation of the Commission on the improvement of the procedure for the provision of state and administrative services*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/486-2009-п>
- [8] The Cabinet of Ministers of Ukraine. *On approval of the concept of the draft law of Ukraine "On Administrative Services"*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/682-2009-р>
- [9] The President of Ukraine. (2009). *On measures to ensure the observance of the rights of individuals and legal entities for obtaining administrative (public) services*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/508/2009>
- [10] The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2007). *On approval of the plan of measures for the fulfillment of tasks stipulated by the Law of Ukraine "On the Basic Principles of the Development of the Information Society in Ukraine for 2007-2015"*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/653-2007-п>
- [11] Baranov, O. A., Demkova, M. S., Dziuba, S. V. (2009). *The project of the textbook «Conceptual principles of e-governance development in Ukraine»*. Retrieved from <http://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Kontseptualni-zasadi-rozvitku-elektronogo-uryaduvannya-v-Ukrayini.pdf>
- [12] The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2010). *On approval of the concept of e-government in Ukraine*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-р>
- [13] The Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017). *On approval of the concept of e-government in Ukraine*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287124>
- [14] E-GOV in the world. World experience in e-government. Retrieved from http://nc.gov.ua/menu/e_gov/.
- [15] Rogovsky, E. A. (2008). *USA: Information society (economics and politics)*. Moscow: Mezhdunarodnyye Otnosheniya.
- [16] Castells, M. (1996). *The rise of the network society*. Cambridge: Oxford.

В'ячеслав Станіславович Політанський

Кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Пушкінська, 77, Харків, Україна
Начальник відділу координації правових досліджень
Національної академії правових наук України
61024, вул. Пушкінська, 70, Харків, Україна

Вячеслав Станиславович Политанский

Кандидат юридических наук, ассистент кафедры теории государства и права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого
61024, ул. Пушкинская, 77, Харьков, Украина
Начальник отдела координации правовых исследований
Национальная академия правовых наук Украины
61024, ул. Пушкинская, 70, Харьков, Украина

Viacheslav S. Politanskyi

Candidate of Legal Sciences, Assistant of the Department of Theory of State and Law
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine
Head of the Department for Coordination of Legal Studies
National Academy of Legal Sciences of Ukraine
61024, 70 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Політанський В. С. Новаційно-правові погляди стосовно стадій розвитку електронного урядування / В. С. Політанський // Вісник Національної академії правових наук України. – 2018. – Т. 25. – № 1. – С. 162–176.

Suggested Citation: Politanskyi, V. S. (2018). Innovative legal views regarding stages of development of e-governance. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 25(1), 162–176.

Стаття надійшла / Article arrived: 22.02.2018

Доопрацьовано / Revised: 23.03.2018

Схвалено до друку / Accepted: 06.04.2018